

החברה לישראל רצתה כסוד ממש - ומיכאל צור עשה את העבודה השחורה

החטא הקדמון

ד"ר טיבור רוזנכאם
חבר מועצת המנהלים

אסיר-דשעבר ידדן
חבר מועצת המנהלים

אסיר מיכאל צור
מנכ"ל

האמריקאית, רובין צימרמן מייצג את מיספחתו הקנדית, ורודולף רפאלי מייצג משקיעים דרום-אפריקאים. חמישה מיניון 18 חברי מועצת-המנהלים מייצגים את קבוצת ריגר הגרמנית. אחד מהם הוא הפרקליט הישראלי יצחק מוריץ, שהתפרסם באתרוה כמייצגו של יצחק רבין במישור פט הדיבה נגד השבועון הצרפתי "לאקס" 1978. את הגרמנים מייצג ישראלי נוסף — היבואן הד"ר וולף ציגלה.

מלבד קבוצת דנות וקבוצת הברון, מתחרה על השליטה בחברה גם קבוצה שאינה מיוצגת בה — פאנאמניאן, קבוצת משקיעים דרום-אמריקאים שהיא בעלת מיעולם פטרוכימיים בישראל ומיוצגת ב"מו"מ על-ידי מנכ"ל המפעלים הללו, יואל אוסטרוביץ.

הקרב על חלקם של הגרמנים הוא כה נוקשה משום שמניותיהם מקנות זכות למנות רבע מחברי מועצת-המנהלים של החברה — הקבוצה המגובשת הגדולה ביותר. מי שישתלט על מניותיהם, יוכל, תוך צירית קואליציה עם בעלי-מניות אחרים, לנהל את החברה לישראל.

בהלת

הגרמנים

השליטה ב"חברה לישראל" היא עסק כדאי במיוחד, לארדווקא בגלל רכוש הגדול, אף לא משום היקף עסקיה. הללו צנועים למדי אפילו לפי קניי מידה ישראלים. החברה לישראל היא נכס עסקי לעומת שלושת הבנקים הגדולים, חברות-הביטוח שלים או קונצרנים ככלל או כור. אך מה שמקנה לחברה לישראל את כוח המשיכה המיוחד שלה הוא שתי עובדות:

החברה לישראל היא בעלת אחיזה אי-תנה בשתי עמדות-מפתח במשק הישראלי: בידיה 50% ממניות חברת הספנות הלאומית צים, המפעילה 100 אוניות, וכן 26%

ספיר רצה 500

מיליון דולר חוץ

5 שנים, אך החברה

הצליחה לאסוף 55

מיליון חוץ 10 שנים

מן השליטה בבתי-החוקק בישראל, ה"מוקפים את כל הנפט הגולמי המגיע לארץ.

מתקף חוק מיוחד (ראה מיסגרת) משוחררים ריווחי החברה והדיווידנדים ש"היא מחלקת לבעלי מניותיה ממיסים שונים. החוק הזה מגדיל מאוד את כדאיות ההשקעה בה, גם כאשר הרווחים נראים קטנים יחסית.

חוק זה, "חוק החברה לישראל", הוא הסיבה לבהילות הפתאומית של המשקיעים הגרמנים להיפטר ממניותיהם בחברה. הגרמנים אמנם השמיעו טענות מסענות שונות בקשר לעניין זה: שהם מבקשים למכור את חלקם בגלל פירות הדולר לעומק המרק, שהביא להם הפי-סדיים; שניהולו של הברון דהירוטשילד אינו מוצא חן בעיניהם; שהם מרגישים מקופחים בגלל חלקם הקטן במועצת המנהלים; ש"החברה לישראל אינה מפתחת ורווחיה קטנים.

כל הטענות הללו, כוחן היה יפה בכל השנים האחרונות. מדוע, אם כן, מבקשים הגרמנים למכור דווקא עכשיו?

בסעיף 5 ל"חוק החברה לישראל" נאמר במפורש: "תקופת ההטבות" לגבי כל סידרת מניות — שנות-מס המתחילות בשנת-המס שבה הוצאה הסידרה, או עשר שנות-מס המתחילות בשנת-המס הראשונה שבה היתה לחברה הכנסה חייבת, הכל לפי המאוחר יותר."

כיוון שהגרמנים קנו סידרה אחת של מניות לפני עשר שנים, הרי לפי סעיף זה הם עומדים לאבד את ההטבות הסיי-טנות להם על-ידי החוק הישראלי. כיוון שהגרמנים אינם מעוניינים בשליטה בחברה, אלא בהטבות הללו — שוב אין להם עניין במניותיהם.

(המשך בעמוד 58)

הניצחון הישראלי במלחמת ששת-הימים סיחרר ראשי-הרבים. לא רק אלופים ופוליטיקאים כברו ישראל הקטנה הפכה מעצמה אדירה. גם אישי-כלכלה מפוכח, בדרך-כלל, כפינחס ספיר, שהיה אז שר-האוצר, החל לשנות בהיותו. באביב 1968 הוא כינס בארץ ועידה כלכלית בינלאומית, בהשתתפות מיליונרים יהודים מחמש יבשות.

הרעיון: לא יתכן שלמעצמה מדינית וצבאית אדירה כמו ישראל תהיה תשתית כלכלית רעועה, כשל מדינה מתפתחת. צריך להביא להתאמה בין העוצמה המדינית-צבאית ובין העוצמה הכלכלית.

השיטה: גיוס הון יהודי עצום בחו"ל.

האמצעי: הקמת חברה שתבטיח הטבות מפליגות למשקיעים היהודיים.

כבר בפתיחת הוועידה אמר ספיר, שעל החברה להדשה יהיה לגייס סכום של 500 מיליון דולר תוך חמש שנים, סכום הגדול פי 80 מהתוצר הלאומי הגולמי (תל"ג) של ישראל ב-1968 (לשם השוואה: אילו היתה להורביץ העוה מסוג זה, היה מדבר כיום על גיוס 1,200 מיליארדי דולרים!). אנשי-כספים שנטלו חלק בוועידה נבהלו קצת, והצליחו להרגיע את השר. עד תום הוועידה הסכים ספיר לכך שעל החברה יוטל לגייס "רק" 100 מיליון דולר.

כך נולדה החברה לישראל. עד מהרה התקבל חוק מיוחד בכנסת, הנקרא על שם החברה, אפילו להגיש את חשיבותה הרבה. במיסגרת חוק זה הובטחה למשקיעים בחברה כימעט כל הטבה וכל הנחה אפשרית ממיסים מדינית-ישראל:

- * פטור 15-שנה ממס-הכנסה על דיווידנדים מהכנסות החברה.
- * פטור מוחלט מכל מס על מכירת מניות של החברה.
- * פטור מוחלט ממיס-עזבונו על מניות המצויות ברשותו של תושב חוץ — גם אם בעל המניות היה תושב חוץ רק בשעה שקנה את המניות, ובעת מותו היה אזרח ישראלי.
- * פטור ממס-יבולים על תזכיר החברה, על מיסמכיה השונים, ועל הנפקות של איגרות-חוב ושת"מ-יבאנמות.
- * הנחה גדולה במס-החברות: 28% מס, תחת 38% לכל חברה אחרת.
- * רשות לכל תושבי-חוץ להמיר מטבע ישראלי במטבע חוץ, כדי להוציא את רווחיו אל מחוץ למדינה.

אפילו "הארץ"

זעם

הטבות אלה היו חסרות-תקדים אפילו בתקופת ספיר. למשקיעים בחברה ניתנו, למעשה, מתנות של מיליוני לירות בשנה על-ידי המדינה. גם עיתון שמרני כהארץ ראה הכרח להגיב במאמר-ערכת תקיף מה-9 באוקטובר 1968: "הצעת חוק החברה לישראל בע"מ באה ליצור מצב מועדף למשקיעים במניותיה, שאין להסבירו בשיקולים ענייניים. למשקיעים בה יינתנו הטבות הרחק מעבר לגינתנות לאחרים, וכל אלה ללא נימוק סביר. לא היקף ההשקעות החזוי, לא יעדן, ולא מידת הבטיחות בפועל שהווענה לרוכשי מניות החברה אינן מצדיקות את מה שהמוקק הישראלי נתבע לתת; משלם המסים הישראלי נדרש כאן לשלם את מחירו של רעיון עקום שהגה יו"ם החברה."

בכנסת התקבל החוק ללא קשיים. בראש המסוגרים עמדו אנשי מפלגת-העבודה, שהבטיחו כי תיחיה זו חברת השקעות של יהודים שתעסוק בעיקר בהקמת מפעלים חדשים ובפיתוחם. בוועידה-הסכנו הכלכלית שהפריח ספיר התנפצה, למעשה, עוד לפני שהתנפצה בוועידה-הסכנו המדינית במלחמת יום-הכיפורים. שנתיים אחרי הקמת החברה, הצליחה לגייס בחו"ל רק שבעה מיליוני דולרים — הרבה פחות מ-500 המיליונים שעליהם חלם ספיר.

בשלב זה החל סעיף מסויים בחוק שהתקבל בכנסת לאיים על החברה לישראל. על פי סעיף זה (ראה גרופה) היה על החברה לאסוף 30 מיליוני דולר בתום שלוש שנים מיום הקמתה, ולא יבוטלו מפרע ההטבות על פי החוק, כלומר: יהיה על המשקיעים להחזיר לאוצר מיליוני לירות. אם לא די בכך —

הרי על-פי סעיף זה היה שר-האוצר רשאי לבטל את ההטבות אם פחות מ-80% מהון המניות יימצאו בידי תושבי חוץ. כלר מר: היה צורך לגייס במהירות סכומי כסף אדירים, ולגייסם בחוץ-לארץ.

מי שהיה אז מנכ"ל החברה, אישי-חסותו של ספיר, מיכאל צור, החליט שלסכף אין ריח, כשם שאין לו דת. היה עליו להציל את השקעותיהם של שלושת הבנקים הגדולים בארץ, של הברון אדמונד דהירוטשילד, של המישפחות ברונסמן ובלומפילד הקנדיות, רוטברג האמריקאית וורבורג האנגלית, ושל המיליונר הרשום עד היום כאורח יפאני — שאול אייזנברג.

העיסקה

הסיבובית

כיוון שמציעי החוק כתבו בו "תושבי-חוץ" ולא "יהודים", החליט צור להסב במיקצת את הכוונות המקוריות של בעליו. הוא הגיע להסדר עם קבוצת משקיעים גרמנית — קבוצת הד"ר ריגר — שביקשה לנצל הטבות שניתנו אז בגרמניה לחברות גרמניות המשקיעות מחוץ לארצן. על קבוצת ריגר, שכללה 1,600 משקיעים בינוניים וקטנים, היה להשקיע 18 מיליון דולר בהון-מניות, ועוד 36 מיליון דולר באיגרות-חוב. לא היתה בעייה בגיוס הון-המניות, אך לפתע התעוררה בעייה בגיוס ההון לאיגרות-החוב, הבעייה איימה על העיסקה כולה. על-פי החוק הגרמני היה על קבוצת ריגר להשיג ערבות פוליטית להלוואותיה, לצרכי ההשקעה בחברה לישראל. הבחיי רות בגרמניה ב-1970 הולידו מהפך, והקנצלר החדש, הסוציאלי-דמוקראט וילי בראנדט, לא היה מוכן להתיר לבנק האיגודים המיקצועיים לתת את הערבות המבוקשת.

שוב הועמדו בסכנה ההטבות שהעניקה המדינה למיליונרים חביבי-ספיר. אך הבנקאים הישראלים, המיליונרים היהודים, ובראש כולם פינחס ספיר, מיכאל צור והד"ר טיבור רוזנכאם מאו מוצא. תוך כדי כך נרמסו חוקיהן של שלוש מדינות, אך החברה לישראל ניצלה. כרגיל, היה זה העולם הזה שגילה כיצד בוצע הדבר, והוא שהביא, בסופה של הפרשה למאסרו של צור, בעיקבות התמוטטות הבנק המפוסק של רוזנכאם.

וזאת גילה העולם הזה: כיוון שהבנק הגרמני שוב לא היה מוכן להלוות לקבוצת ריגר, נמצא לצורך כך הבנק לאשראי של רוזנכאם בלונדון. אך לבנק של רוזנכאם לא היו סכומי כסף כה גדולים, בסך עשרות מיליוני דולרים. לפיכך היה מי שהפקיד בבנק את הסכומים המתאימים לצורך ביצוע ההלוואה — החברה לישראל עצמה ושותפיה, שהפקידו אצל רוזנכאם 24 מיליוני דולרים.

אחרי שקיבלו הגרמנים את כספי החברה לישראל ושותפיה, שבו השקיעו אותם בחברה לישראל, וזו, מצידה, השקיעה שוב את הכספים במקומות שהם נלקחו — בצים ובבתי-החוקק. על-ידי עיסקה זו מילאה החברה, לכאורה, את התנאים שהיו קבועים בחוק הישראלי, אך למעשה היתה כאן עבירה על החוק הישראלי, שכן הכספים לא היו כספי משקיעי-חוץ, אלא כספים של החברה לישראל.

את העיסקה עשה צור עם הגרמנים בידעת מועצת-המנהלים של החברה לישראל ובאי-שורה. בין חברי מועצת-המנהלים ניתן היה למצוא אישי-כלכלה נודעים: אברהם אמנון, אז מנכ"ל משרד-האוצר והיום מנכ"ל דלק; משה-רבנו גיטר, מנכ"ל בנק דיסקונט; מרדכי לימון, נציגו של הברון דה-רוטשילד; ברוך יקותיאל, שייצג את בנק לאומי; יעקב ברין, שייצג משקיעים קנדיים; סם רוטברג האמריקאי; אשר ידלון, שהיה אז מנכ"ל קופת-היחסים וייצג את ההסתדרות, וכן מיכאל צור עצמו והד"ר טיבור רוזנכאם.

פרשה זו נחשפה רק אחרי מלחמת יום-הכיפורים, בשלהי 1974. בעיקבות גילויי כתב העו"ט הזה, יגאל לביב, נשלח מיכאל צור לכלא אחרי שהורשע בשרה של עבירות בגין נטילת שוחד, מעילה באמון ועבירתת על חוקי מטבע-חוץ. גם הבנק של טיבור רוזנכאם, שדרכו נעשו עיסקותיה המפוסקפות של החברה, התמוטט כמיגדל קלפים. אך לחברה לישראל לא אונה כל רע. היא המשיכה ליהנות מכל ההטבות שהובטחו לה מכות החוק — אותו חוק שמועצת-המנהלים של החברה עשתה כל שבכוחה כדי להפכו לבדיחה גלענת.